

'מסע בנפשו של משורר' – מזמור ק"ל

הרב שמעון קליין

מבוא

מזמור ק"ל בתהלים נקשר לימי הרחמים והסליחות, והוא גם נתפש כמזמור לעת צרה - אישית וציבורית גם יחד. מהו טיבה של ההתרחשות הרוחנית שבו? במה כוחו?

לימוד זה יתמקד בזיהוי של המרחב בו נתון המשורר ובטיב התנועה המתקיימת בו. מיקוד זה, עשוי לזמן נקודת מבט על הפרק, שהשפעתה על התכנים היא רבה¹. נפתח בכמה אמירות רקע: פנייה בגוף שלישי מעידה על נוכחות רחוקה של הנפנה. פנייה בגוף שני מעידה על הימצאותו הקרובה. מעבר מגוף שלישי לגוף שני מצביע על תנועה של התקרבות. מעבר הפוך מייצר תנועה של התרחקות. שני המעברים מזמנים שאלה: מהו המניע לקיומם?

בעקבות זיהוי של התהליך, נקרא בפסוקים עקב בצד אגודל, וניחשף אל תוכן ואל משמעות. נבקש לזהות את טיבו של המסע המתחולל בנפשו של המשורר.

המזמור:

(א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת מִמַּעַמְקִים קָרָאתִיךָ ה':

(ב) אֲדַנִּי שְׁמָעָה בְּקוֹלִי תִהְיֶינָה אַזְנֶיךָ קִשְׁבוּת לְקוֹל תַּחֲנוּנָי:

(ג) אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמַר יְהִי אֲדָנִי מִי יַעֲמֵד:

(ד) כִּי עָמַךְ הִסְלִיחָה לְמַעַן תִּגְרָא:

(ה) קִוִּיתִי ה' קִוְּתָה נַפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחֵלְתִי:

(ו) נַפְשִׁי לְאֲדָנִי מְשַׁמְרִים לְבַקֵּר שְׁמֵרִים לְבַקֵּר:

¹ תופעה זו שבמהלכה ניתן לצפות אל עבר מרחב ההתרחשות, ולזהות את התנועה המתקיימת בו, היא תופעה הקיימת בכלל ספרי המקרא, והיא שכיחה בספר תהלים (ראה על כך במאמרי "התרחשות במרחב" - עיון והקשבה בפרשת ציצית אתר הר עציון). מעברים מעין המצויים בפרק זה קיימים ברבים ממזמורי תהלים בווריאציות שונות. דוגמאות: בפרקים כ"ג, נ"ז - ביחס לה', קכ"ב ביחס לירושלים, קכ"ח ביחס לאדם ועוד.

(ז) יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות:

(ח) והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו:

התרחשות במרחב

(א) שיר המעלות ממעמקים קראתי ה':

(ב) אדני שמעה בקולי תהינה אֲזַנִּי קשבות לקול תחנוני:

(ג) אם עונות תשמר יה אדני מי יעמד:

(ד) כי עמך הסליחה למען תנא:

בארבעה פסוקים ראשונים פונה המשורר אל ה' בגוף שני, כמי שנוכח במרחב בו נתון האדם.

והנה, בהמשך, הוא פונה אל ה' בגוף שלישי:

(ה) קנתי ה' קנתה נפשי וְלִדְבַר הוֹחֵלְתִּי:

(ו) נפשי לאדני משמרים לבקר שמרים לבקר:

משמעות הפנייה בגוף שלישי היא - ריחוק. בשונה מנקודת המוצא, א-לוהים כעת רחוק מן האדם. לצד זאת - נוכחות המשורר נשארת בעיניה, בדברו על עצמו בגוף ראשון.

חוליה אחרונה זו עומדת להשתנות בפסוק הקרוב:

(ז) יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות:

לא עוד המשורר עומד במרכז, כי אם 'ישראל', הפונה אל ה'. בדומה לשלב הקודם, הדיבור על ה' ממשיך להיות בגוף שלישי.

צעד אחרון במזמור:

(ח) והוא יפדה את ישראל מכל עונותיו:

במשפט חיתום זה התרחק ה' עוד. הוא אינו מזוהה בשמו – ה', כי אם נסמך על הפסוק הקודם - 'הוא', בגוף שלישי. בנוסף - פסקו הפעולות האנושיות שהיו עד כה (של המשורר ושל ישראל), והפעולה כעת היא של ה' (שכאמור מתואר בגוף שלישי), כמי שעשוי לפדות את ישראל מכל עונותיו.

התהליך בו נתון המשורר

במבט ראשון מדובר בתהליך של התרחקות. נקודת המוצא היא קרבה אל ה', ומשלב לשלב נוצר ריחוק - תחילה של ה' העובר לעמדת נסתר, לאחר מכן נוכחות האדם נעלמת והנושא הופך להיות 'ישראל'. לבסוף לא המשורר הוא הפועל, גם לא ישראל, ושניהם ממתנינים לפועלו של ה'.

מה מקופל במבנה זה?

התבוננות מעמיקה בפרק מגלה שהתרחקות אמנם קיימת, אך לא כנסיגה, כי אם כהתפתחות והבשלה - מעמדה דווקאית צרה, לעמדה בה נפתח עולמו של המשורר.

נבאר דברינו: בשני פסוקים ראשונים נתון המשורר במעמקים, והוא קורא אל ה'. לא מובנת מאליה היא קריאת אדם אל ה' לשמוע בקולו. אותות מצוקה ניכרים בה, של מי שאינו מאפשר לעצמו מצב בו קריאתו לא תיענה. בשני משפטים נוספים הוא מעט נרגע, וכבר יכול להסביר מהו ההיגיון הקיים במענה אלוהי אליו.

בניגוד לעיסוק הממוקד שלו בעצמו בארבעת הפסוקים הראשונים, בפסוקים הבאים מתרחב חוג מבטו²: "קִוִּיתִי ה' קִוְתָה נְפָשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחֵלְתִּי: נְפָשִׁי לְאֹדְנֵי מְשֻׁמְרִים לְבִקֵּר שְׁמֵרִים לְבִקֵּר" (ה-ו). המילים מעידות על נקודת מבט שהתרחבה ביחס לא-לוהים: לא עוד א-לוהים העומד לרשותו ומחלץ אותו ממצוקתו, כי אם א-לוהים הנמצא 'שם', מעבר לעולמו, אליו מקווה האדם ומייחל לדברו.

היפתחות נוספת משתקפת מן התיאור העוקב: "יַחַל יִשְׂרָאֵל אֶל ה' כִּי עַם ה' הִחְסֵד וְהַרְבֵּה עֲמוֹ פְדוּת" (ז). בניגוד לעיסוק המשורר בעצמו עד כה, כעת הנושא הוא 'ישראל', ועמדתו ביחס לא-להים. לבסוף - מורחבת עוד היריעה, וא-לוהים הוא הפועל - הפודה את ישראל מכל עוונותיו.

דומה הוא התהליך העובר על המשורר, לתהליך המתרחש ביחסי אב ובן. ראשיתו בתלות גמורה של הבן באביו, ובתפישתו אותו כמי שעומד הכן לרשותו. אט אט מתרחב חוג מבטו, הוא מבין שעולמו של אבא הוא מעבר לעולמו שלו, וגם הקשר עמו הופך להיות נושא. וכך, בצעד ועוד צעד נפתח עולמו של הבן, והוא מתוודע לעובדה שסיפור החיים שלו הוא חלק מסיפור הרבה יותר גדול.

בשורות הבאות נקרא בפסוקים - עקב בצד אגודל, נבקש לשרטט את התהליך הרוחני המתחולל בנפש המשורר.

² הבחירה לראות בארבעת הפסוקים הראשונים יחידה אחת, מושתתת על העובדה שבכולן המשורר פונה אל ה' בגוף נוכח. אמנם, בהיבט של התוכן - קיים פער בין השניים הראשונים, בהם התיאור הוא לעצם הפנייה, בשונה מן השניים הנוספים שבהם הסבר ותמיכה לפנייה הראשונה. ועדיין - אין שינוי בעמדות בשניים הנוספים, בניגוד לשלבים הבאים שבכל יחידה המשורר יתייצב בעמדה רוחנית שונה.

ה' שמעה בקולי

שיר המעלות³ ממעמקים קראתיך ה' - במשפט זה מתאר המשורר התרחשות: אני נתון במעמקים, ומשם אני קורא אל ה'. בניגוד למקום שהוא 'גבוה' - בו מועטים הגבולות והוא מופשט, מקום 'עמוק' נתון בתחתיות ארץ ובתוככי החיים. במקרא הביטוי 'מעמקים' מופיע במשמעות של מקום מים⁴, וניתן לראות בו דימוי לצלילה אל תהומות נפשו של המשורר. 'קראתיך' - בלשון עבר. הוא כבר קרא, וכעת הוא מצפה לתוצאות, לשמיעת ה' בקולו⁵. "אֶדְנִי שְׁמָעָה בְּקוֹלִי" - לאחר ההקדמה המתארת את המעמד, מתוארות מילות הפנייה אל ה'. ככלל, 'שמיעה בקול' קיימת במצב בו אדם שומע בקולו של מי שהוא גדול ממנו⁶. קריאת המשורר לא-לוהים לשמוע בקולו אינה מובנת מאליה, והיא מהווה ביטוי למצוקה בה הוא נתון⁷.

³ ביטוי המופיע כפתיחה ל 15 מזמורים בתהלים (מזמור ק"כ ועד מזמור קל"ד). ר' סעדיה גאון בפירושו לתהלים רואה במילה 'מעלות' ציון לשירה בטון גבוה. יש שפירשו כי המילה מעלות מרמזת על זהותם של אומרי המזמור, הקשורים לעלייה, לדוגמה - שבי ציון שעלו לארץ ישראל מבבל בפתיחת מזמור קכו: "שיר המעלות: בשוב ה' את שיבת ציון", או עולי הרגל שהיו עולים לירושלים בשלושה רגלים, בפתיחת מזמור קכב: "שיר המעלות לדוד: שמחתי באמרים לי בית ה' נגדך". הבנה מוצעת: מזמורים אלו מכילים תהליך שבו עליה משלב לשלב.

באופן סמלי, המשנה קושרת את 15 המדרגות שהיו בין עזרת נשים לעזרת ישראל ואת מעמד הנגינה שהיה מתקיים בהם - לשירי המעלות שבספר תהלים: "חסידים ואנשי מעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות של אור שבידיהן ואומרים לפניהן דברי שירות ותושבחות והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלתים ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמשה עשר שיר המעלות שבתהלים שעליהן לויים עומדין בכלי שיר ואומרים שירה" (משנה סוכה ה', ד). מקור זה יש בו בכדי לאשש את הטענה הרואה בהם תהליך של טיפוס משלב לשלב וממדרגה למדרגה.

⁴ "עַתָּה נִשְׁבַּרְתָּ מִיָּמַיִם בְּמַעְמָקַי מַיִם מַעְרָבָךְ וְכָל קַהֲלֶךָ בְּתוֹכָךְ נִפְלִי" (יחזקאל פרק כז לד); "טְבַעְתִּי בִּיּוֹן מְצוּלָה וְאֵין מְקַמֵּד בְּאֵתִי בְּמַעְמָקַי מַיִם וְשִׁבַּלְתָּ שְׁטַפְתָּנִי" (תהלים פרק ס"ט ג).

⁵ אילו השיך היה בהווה, הוא היה מגלם עמדה רכה יותר, של מי שקורא כעת, ומצפה בסבלנות להצלחת פועלו. כעת, לאחר שהוא כבר קרא, הציפייה ממוקדת בשלב הבא - בהיענות א-לוהים אליה.

⁶ כך בדבריה של רבקה אל יעקב: "וַעֲתָה בְּנֵי שְׁמַע בְּקוֹלִי לְאֶשֶׁר אֲנִי מְצַנֵּה אֹתָךְ" (בראשית כ"ז, ח), ושוב בדבריה כ"ז, יג; מג; כך היא גם השמיעה בקול ה': "כְּגוֹלִם אֶשֶׁר ה' מְאָבִיד מִפְּנִיכֶם כֵּן תֵּאבְדוּן עִקְבֵי לֹא תִשְׁמְעוּן בְּקוֹל ה' אֱלֹהֵיכֶם" (דברים ח', כ). כך גם מפציר יתרו חותן משה בחתנו: "עֲתָה שְׁמַע בְּקוֹלִי אֵינִי עֹצֵר", בבקשו ממנו לסמוך עליו, אפילו אם לא יזדהה לגמרי עם עמדתו. משה אכן נשמע אל יתרו, אך בשונה מציפיתו, הוא מתואר כמי ששומע לקולו ("וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה לְקוֹל חֲתָנּוֹ וַיַּעַשׂ כֹּל אֲשֶׁר אָמַר" - שמות י"ח, כ"ד), בסוג של הדדיות שאינה מבטלת את שיקול הדעת שהיה למשה. 'שמיעה בקול' לא צפויה, נמצאת בספר שמואל, בעקבות בקשת העם משמואל להמליך להם מלך: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל שְׂמוּאֵל שְׁמַע בְּקוֹל הָעָם לְכָל אֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלֶיךָ כִּי לֹא אֶתָּךְ מְאֹסוּ כִּי אֲנִי מְאֹסוּ מִמֶּלֶךְ עֲלֵיהֶם" (שמואל א ח', ז). ה' מורה לשמואל לשמוע בקול העם לכל אשר יאמרו אליו. הוראה גורפת זו למנהיג לשמוע בקול העם, כמוה כרמיזה לשמואל שהוא אינו יורד לעומק משמעות בקשת העם (ומעין הוראת ה' לאברהם: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־אַבְרָהָם אֲלֵי־רַעַב עָלֵי־הַנֶּעַר וְעַל־אִמְתָּךְ כָּל אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵלֶיךָ שְׂרָה שְׁמַע בְּקוֹלָהּ כִּי בִצְחָק יִקְרָא לָךְ זָרַע" (בראשית כ"א, יב)).

⁷ דוגמה לשמיעת ה' בקול איש: "וַיִּשְׁמַע הַכְּנַעֲנִי מִלְדָּעָרְדִּי יֵשֵׁב הַגִּבּוֹר כִּי בָא יִשְׂרָאֵל דֶּרֶךְ הָאֲתָרִים וַיִּלְחֶם בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁבֹּא מִמֶּנּוּ שְׂבִי: וַיֵּדֶר יִשְׂרָאֵל נָדָר לָהּ וַיֹּאמֶר אֲסִינָתָן תִּתֶּן אֶת־הָעָם הַזֶּה בְּיָדִי וְהִחַרְמְתִי אֶת־עַרְיָתָם: וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל יִשְׂרָאֵל וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיַּחֲרֶם אֶתְהֶם וְאֶת עַרְיָתָם וַיִּקְרָא שְׁמֵי־הַמְּקוֹם חֶרְמָה" (במדבר כ"א, ג-ג). ישראל נקלעים למצוקה - במצב בו הכנעני לוקח מהם שבי, וה' שומע בקולם. המחשה לעובדה ששמיעת ה' בקול איש היא אינה דבר המובן מאליו, נמצאת במקור הבא: יהושע פונה אל ה' בעיצומה של מלחמת מלכי הדרום - לעיני ישראל: "אֲזַי יְדַבֵּר יְהוֹשֻׁעַ לָהּ בַּיּוֹם תֵּת ה' אֶת־הָאָמְרִי לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ לְעֵינֵי יִשְׂרָאֵל שִׁמְשׁ בְּגִבְעוֹן דּוֹם וַיִּרְחַב בְּעֵמֶק אֵילוֹן" (יהושע י', יב). ה' נענה ליהושע, אך ליישום נילוה התיאור הבא: "וְלֹא הָלָה כִּיּוֹם הָהוּא לִפְנֵינוּ וְאֶחָדֵינוּ לְשִׁמְעָה ה' בְּקוֹל אִישׁ כִּי ה' נִלְחַם לְיִשְׂרָאֵל" (יהושע י', יד). ציונה של העובדה שגם לאחריו לא היה, עשויה להתפרש כמעין הודעה של הקב"ה לבני אדם, שבפעם הבאה שמישהו ינסה לגזור כיהושע על תנועת השמש והירח, הדבר לא יצלח בידו.

"תהיינה אֲזְנֵיךָ קְשׁוּבוֹת לְקוֹל תְּחִנוּנָי" - בצלע הראשונה הבקשה הייתה לשמיעה בקולו. כעת, המשורר מעט נפתח, והוא מדבר על עמדה רוחנית - אוזניים קשובות, לא על תוצאה. בניגוד ל'שמיעה בקול' הראשונה, כאן השמיעה היא 'לקול' - רכה יותר. גם המעבר ל'קול תחנונים', כמוהו כמעבר מעמדה של הכרח, לעמדה רגשית.

"אִם עֲוֹנוֹת תִּשְׁמַר יְהוָה אֲדֹנָי מִי יַעֲמֵד" - לאחר שביקש מא-לוהים לבוא אליו, הוא עונה לשאלה סמויה - וכי ראוי אני שא-לוהים ייעתר לבקשותיי? 'אם תבוא לחשבון עוונות' הוא אומר, 'אזי - מי יעמוד?' טענה זו נשענת על כמה הנחות יסוד: אכן בכוחם של העוונות לעכב, אבל אם כך ינהג א-לוהים עם בריותיו - 'מי יעמוד?' שהרי 'עוונות' הם נחלת כלל בני האדם. ועדיין מרחפת לה השאלה - שמא באמת אי אפשר לעמוד? אך מתבקשת היא הנחת יסוד נוספת, נסתרת: אם אף אחד לא יוכל לעמוד לפני ה', אזי - מהי תכליתו של העולם? וכי ה' ברא את העולם בכדי להרחיק ממנו את בני האדם? וכי בראו בכדי להחריבו?

"כִּי עִמָּךְ הִסְלִיחָה לְמַעַן תִּגְרָא" - ברשותך ובידך היא הסליחה, ולעובדה זו ישנה תכלית - למען תיוצר עמדה של יראה כלפיך. מהו ההיגיון בכך? והרי ההיגיון הפשוט הוא הפוך: יכולת המחילה הנתונה בידי ה' מייצרת עמדה של קשר ושל אהבה! אכן פעולת המחילה אוצרת בתוכה קירבה ואהבה, יחד עם זאת עצם קיומה כמי שנתונה בידי ה', מייצרת עמדה נוספת כלפיו: ללא מחילה, האדם החוטא היה אחוז בחטאו, ונופל, ללא תקנה. החטא היה מנתק אותו מריבונו של עולם, מן העמידה לפניו, ומעולם שהוא גבוה ממנו. אמור מעתה - עצם קיומה של סליחה הנתונה ביד ה', מזמנת את האדם אל העמידה לפני ה' וממילא אל היראה. ומכיוון נוסף: המפתחות לסליחה המצויות בידי ה', מצביעות על קיומו של משפט ועל עמדתו של הקב"ה כשופט. מעמד זה הוא מעמד של יראה, גם כאשר מתקיימת בו סליחה.

מעמדת שידור לעמדת קליטה

"קִיּוּתִי ה' קִנְיָתָה נִפְשִׁי וְלִדְבָרוֹ הוֹחֵלְתִּי" - כעת האדם מקווה ומייחל לדבר ה'. עמדה הפוכה ביחס לנקודת המוצא, בה הוא קרא לה' שישמע בקולו. מה גרם לו לעבור מתביעה שה' ישמע בקולו - לעמדה של תקווה לשמוע את דבר ה'? קשה שלא להבחין בעולמו שנפתח אל מה שמעבר לו, או - בעמדת ה'שידור' שהפכה לעמדת 'קליטה'. ומה גרם לכך? דומה שעצם הדיבור על המצוקה, תנועת הנפש שליוותה את הפנייה אל ה' והאמונה שהקב"ה מאזין לתפילתו, שחררו את נפשו מן המצר בו הייתה נתונה⁸.

"נִפְשִׁי לֹאֲדֹנָי מְשֻׁמְרִים לְבַקֵּר שְׁמַרִים לְבַקֵּר" - נפשי מחכה לקב"ה יותר מששומרי הבקר מחכים לבקר. שומרי הבקר הם אנשים המייחלים לבקר, להתבהרות השמה קץ למתח בו היו נתונים בחשכת הלילה בעת מילוי

⁸ נקודת המוצא היא שהמצוקה בה נתון המשורר בתחילת המזמור היא עמדתו בעת שהוא משורר את המזמור. בהתאם, במזמור משתקף התהליך הרוחני העובר עליו בהשראת תפילתו. קיימת אפשרות אחרת, על פיה המשורר משחזר תהליך מן העבר, כשבפועל הוא כבר נתון בשלב האחרון - בעקבות שיאו של התהליך. על פי אפשרות זו, המצוקה הנאמרת בתחילת המזמור איננה מצוקה קיומית שהוא נתון בה כעת, אלא שחזור של עמדה נפשית מן העבר. בנוסף, לא תנועות הנפש המשתקפות מן המזמור הן שמניעות את התהליך, שהרי התהליך התרחש בטרם נוצר המזמור. לטעמנו, הפרשנות השנייה, מעמעמת את מידת האוטנטיות של מזמור כמי שמביע התרחשות המתחוללת בהווה בנפשו של המשורר.

תפקידם. בדומה להם, נפשו של המשורר מייחלת לה' - לאור שבמפגש עמו, כמי ששם קץ לחשיכה שבנפשו. בחשכת הלילה חייו לא היו מוגנים, ומנגד – עם בקר, האור והביטחון הם מנת חלקו.⁹ "שְׁמְרִים לְבַקֵּר" - בשלב שני חוזר המשורר ומציין את פעולתם כמי ששומרים לבקר, ובכך מייצר תנועה של התמדה, בציפייה חוזרת ונשנית לאור הבקר¹⁰.

"יַחַל יִשְׂרָאֵל אֶל ה'" - המשורר לא נעצר בתקווה האישית של מי שנפשו מקווה אל ה', והוא יוצא בקריאה אל ישראל לייחל אל ה'. פער גדול שורר בין המצוקה הקיומית בה היה נתון בפתח המזמור, לבין הקריאה היוצאת מפיו אל ישראל כקולקטיב (לשון יחיד) לייחל אל ה'. בראשונה – הנושא היה הצלה אישית, באחרונה - ייעודו של עם. הראשונה באה בעקבות מצוקה גדולה, האחרונה באה בעקבות התקווה אל ה', הייחול אל דברו, ועד געגועי שומר המצפה לאורו של בקר. בעקבות אלו, גם החסד והפדות ("כִּי עִם ה' הַחֶסֶד וְהַרְבֵּה עִמּוֹ פְדוּת"), המשמשים כמענה למצוקה, מקבלים משמעות רחבה - בלבוש הקשר החי הנרקם בין א-לוהים לבין בניו.

ברוח דומה ממשיך המשורר, וחותם את דבריו: "וְהוּא יַפְדֶּה אֶת יִשְׂרָאֵל מִכָּל עֲוֹנוֹתָיו". בניגוד לבקשתו הראשונה להתעלם מן העוונות ('אם עוונות תשמור יח'), כעת הוא מציף ומזכיר את דבר קיומם. קודם לכן הנושא היה - ההיחלצות מן המצוקה, וכל עיסוק באלו הסיט מן העיקר. כעת, העמדה היא של קשר והדדיות, ובהתאם - לא תיתכן בנייה משמעותית המתעלמת ממה שמעיב על הקשר - העוונות. תיאור ישראל כמי שנתונים תחת משא העוונות מניח את האצבע על המפריד, ובהתאמה, המענה הוא - פדיונם והשבתם אל מקומם הראוי, אל מרחב הקשר וההדדיות שבין ישראל לבין אביהם שבשמים.

סוף דבר

בפתח לימודנו שאלנו: מהו טיבה של ההתרחשות הרוחנית שבמזמור? בדרכנו נודענו למרחב בו נתון המשורר - ראשית ואחרית. "ה' שמעה בקולי" הוא פותח, ובדיבור נוכח, קרוב, וברור הוא פונה אל ה'. מנגד, באחרית - א-לוהים נסתר הנמצא שם¹¹, פודה את ישראל, ובכללו את המשורר. ובתווך - נע המשורר, אוחז בתעצומות נפש מן הראשית, ולצד זאת מרפה, מרחיב את חוג מבטו, מעטר אותו בשמים גבוהים.

⁹ הרב אלחנן סמאט במאמרו "ממעמקים קראתיך" - מזמור ק"ל (אתר הר עציון), שואל - מדוע לא השתמש משורר המזמור בדימוי לאדם העמל ביום ומצפה לערב? בתשובתו הוא מאפיין את הדומה - בין עמדת המשורר, לבין עמדת שומר הלילה: בעת ציפייתו לה' נתון המשורר בקושי נפשי ובחוסר בטחון, כאותם שומרי לילה; ה' הוא בבחינת 'נסתר' בעבורו, והוא נתון בסוג של 'חשיכה'; ציפייתו לה' מלווה במתח ובספירת הרגעים עד לסיומה של השמירה; הופעת ה' ודברו הם בבחינת זריחת השמש לאחר לילה חשוך; המתפלל היה רוצה להאמין כי הופעת ה' ודאית כשם שזריחת השמש לאחר הלילה היא וודאית. אל אלו ניתן להוסיף את העובדה הבאה: עובד היום מצפה אל המנוחה האישית שלו מן העמל. שומר הלילה לעומת זאת תפקידו הוא לאפשר לחיים להתקיים בבטחה בזמן שהם מאוימים, עד לעת שבה הוסר האיום. במובן זה התהליך שהוא עובר משולב בתהליך העובר על כלל המציאות - במעבר מלילה ליום. השתלבות זו מתאימה לעמדת ההתכללות אליה נחשף המשורר, והיא מהווה את ליבה של ההתרחשות במזמור זה.

¹⁰ ניתן לפרש את ה'שומרים לבקר' כפועל בשני המופעים, וניתן לפרש את הראשון כשם עצם - ציון לאנשים, ואת השני כציון נוסף לפעולתם - כפי שהובא בהערה הקודמת, וכך פירש גם י' בלאו (מובא בדעת מקרא בהערה 7).